

PhDr. Josef Smolík, Ph.D.

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně
Ústav sociálního rozvoje

Šílení střelci: uvedení do problematiky¹

Fenomén tzv. šílených střelců se do popředí společenských věd i médií dostává po každém trestném činu tohoto charakteru, přičemž je nutné připomenout, že i Česká republika (ČR) má s podobným druhem trestné činnosti také zkušenosti.² Zde představené téma je většinou zpracováno buď ve formě kasuistiky, psychologického profilu střelce (či střelců) či dokumentárního pořadu (např. *Bowling for Columbine* od M. Moorea).³ Tento text má ambici představit téma „šílených střelců“, uvést možné metodologické obtíže výzkumu tohoto fenoménu a diskutovat jednotlivé kriminologické teorie na pozadí několika stručných kasuistik. V závěrečné části textu bude rovněž diskutována otázka preventivních opatření v zahraničí, která se často bytostně dotýká majitelů (držitelů) střelných zbraní.⁴ Následující text si neklade za cíl důkladně popsat a vysvětlit všechny aspekty tohoto fenoménu, je spíše uvedením do dosud nezpracované, ale velice aktuální problematiky.

Šílení střelci: základní definice a souvislosti

Bezpečnost soudobého světa je důležitým předmětem vědeckého výzkumu. Pro tento výzkum je potřebný i precizní rámec, o němž se pokoušejí různí experti i školy v prostředí bezpečnostních studií (Mareš, Zeman 2010). Jedním z témat, která v bezpečnostní komunitě vyvolala zájem, je i fenomén „šílených střelců“.

V současné české kriminologii není téma tzv. „šílených střelců“ dostatečně zpracované, což působí dojmem, že tato trestná činnost v Evropě či v ČR je okrajová. To, že se tyto trestné činy odehrávají výjimečně, však neznamená, že se fenomén nevyskytuje. Konkrétní případy „šílené střelby“ jsou vždy označeny jako tzv. signální zločiny. Signální zločiny výrazně pozměňují momentální náladu a atmosféru v celé společnosti a vyvolají dojem, že je cosi v nepořádku se světem, v němž žijí, a je proto nutno urychleně zjednat nápravu. Dochází tím ke znatelnému posunu v názorech a postojích ke kriminalitě a trestní justici, na což musí nejen politici, ale

---

¹ Článek volně vychází z autorovy přednášky pro Sdružení na ochranu práv majitelů střelných zbraní Lex (www.gunlex.cz) ze dne 23. 9. 2011. Přednášky se zúčastnilo 17 posluchačů (mužů). Nejmladšímu bylo 24 let, nejstaršímu 52. Pouze dva z posluchačů užívali zbraň z důvodu povolání.

² Příkladem může být přestřelka v centru Teplic z června 2011.

³ Existuje i velké množství filmů o „šílených střelcích“. Jako příklad lze uvést drama s názvem *Drsný Harry* (1971), ve kterém Clint Eastwood pronásleduje šíleného střelce v San Francisku.

⁴ Držením zbraně se rozumí: mít „zbraň nebo střelivo uvnitř bytových nebo provozních prostor nebo uvnitř zřetelně ohraničených nemovitostí se souhlasem vlastníka nebo nájemce uvedených prostor nebo nemovitostí, popř. zbraň nenabitou náboji v zásobníku, nábojové schránce, nábojové komoře hlavně nebo nábojových komorách válce revolveru a uloženou v uzavřeném obalu za účelem jejího přemístění z místa na místo“. (Zákon č. 119/2002 Sb, blíže Zeman 2010).

i samy orgány činné v trestním řízení najít vhodnou odpověď, aby si před občany zachovaly tvář. Jejich následná reakce se může nést jak v duchu změněného trendu kriminální politiky, tak přímého posílení trestní represe na základě úpravy zákona. (Tomášek 2010: 81) Po tzv. signálních zločinech se mění veřejné mínění, často dochází k demonstracím, či se pohřby obětí stávají celonárodní událostí (často ve spojení s vyhlášením státního smutku, tak jako v případě po trestných činech Roberta Steinhäusera v Německu, Anderse Behringa Breivika v Norsku, Ľubomíra Harmana na Slovensku) (k tomu srov. Smolík, Vaďura 2009).

S tzv. signálními zločiny souvisí i teorie „morální paniky“. Za skutečného otce samotné teorie, která se k morální panice váže, považujeme S. Cohena. Ačkoli předmětem jeho prvotního zájmu byly výhradně subkultury britské mládeže sedmdesátých let 20. století, koncept, který na základě vlastního empirického výzkumu vytvořil, je natolik inspirativní a přesvědčující, že jej kriminologie od té doby opakovaně využila při studiu mnoha dalších jevů (viz Tomášek 2010: 42, Smolík 2010: 93).

Závěrem popisu teorie morální paniky lze konstatovat, že podle Cohena (1972) mají média jednoznačně možnost stanovovat veřejná témata následujícím způsobem:

U1 ---> U2 ---> U3 ---> U4 ---> U5 ---> U6

U1 – *Případ, incident, událost.*

U2 – *Média jsou zaujata touto událostí.*

U3 – *Případ je médií popsán jako širší a závažnější sociální problém.*

U4 – *Případ je skandalizován, objevují se stereotypy, dochází k překroucení problému.*

U5 – *Veřejné mínění se začne vyjadřovat k problému.*

U6 – *Požadavek zaměření politiky na problém (požadavek nápravy)* (k tomu srov. Tomášek 2010: 42-45).

Cohenova teorie nás může, avšak také nemusí oslovit. I mezi kriminology se ostatně najde řada nadšených stoupců stejně jako zavilých kritiků. Koncept sám je ale rozhodně inspirativní v tom, jak podtrhuje moc médií manipulovat veřejným míněním, a to v natolik důležité oblasti, jakou kriminalita a její kontrola bezpochyby je. (Tomášek 2010: 45)

Nedávné případy tzv. „šílené střelby“ jsou dostatečným motivem se nad touto trestnou činností zamyslet (nejenom z perspektivy médií a teorie morální paniky) a blíže ji přiblížit. Jak však „šílené střelce“ pracovně definovat? Šílené střelce lze definovat jako vysoce agresivní¹ *pachatele, kteří v krátkém časovém období spáchají*

---

¹ Agresivita je motivem sociálního chování, například „šílené střelby“, který je stále předmětem diskusí, neboť není jednoduché pojem agresivity vymezit (srov. Nakonečný 1999, Fromm 1997, Hartl, Hartlová 2000). Agresí se rozumí útočné či výbojně jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu; úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby (reakce na frustraci); biologicky lze hovořit o jakékoliv fyzické akci nebo hrozbě akcí, kterou jednatel zmenšuje svobodu nebo genetickou způsobilost jiného jednatelce (blíže viz Hartl, Hartlová 2000). Agrese je většinou chápána jak jakákoliv

masovou vraždu pomocí střelné zbraně či zbraní, často v kombinaci s nástražnými a výbušnými systémy. Typické pro případy „šílené střelby“ je i skutečnost, že se odehrávají v místech s velkou hustotou obyvatelstva, tedy ve městech a velkých aglomeracích. „Šílená střelba“ z hlediska provedení může být buď promyšlená a dlouhodobě připravovaná, nebo může být výsledkem afektu¹ (silného emocionálního otřesu, kdy je přítomna zloba, hněv, vztek). V obou případech hraje podstatnou roli tzv. iniciační situace, která samotné chování (či alespoň úvahy o možném realizování šílené střelby) vyvolá (k tomu srov. Spurný 1996). Spurný (1996) uvádí, že tendenci k agresivnímu jednání zvyšují například tyto projevy:

- pocit bezmoci, nemožnost alternativních voleb,
- „provokující“ verbální i neverbální projevy (výsměch, urážky, postoje, gesta),
- intoxikace alkoholem, drogami, léky apod. (srov. Spurný 1996: 19).

Všechny uvedené kategorie lze často objevit i u případů tzv. šílené střelby. V případě šílených střelců jsou oběťmi většinou náhodní lidé, ale není vyloučen ani případ, kdy si šílený střelec své oběti vytipuje zcela záměrně² (např. podle národnostní/etnické, politické, sociální, náboženské, genderové příslušnosti).

Dalším podstatným kritériem je, zda „šílený střelec“ zbraně vlastní legálně či nelegálně (většinou se jedná o revolvery, pušky, brokovnice). Rovněž lze rozčlenit případy této trestné činnosti podle skutečnosti, zda se „šílené střelby“ dopustil jedinec, či se jednalo o dvě a více osob. Stejně tak lze členit tento druh trestné činnosti podle toho, kdy a kde ke střelbě došlo.³ Většina zaznačených případů se odehrává ve veřejných prostorech, především ve školách,⁴ sportovních halách, nákupních centrech, nádražních budovách a státních institucích (jako jsou například ministerstva, soudy atp.).

V mnoha případech lze případy „šílené střelby“ považovat i za zcela specifické rituály, kdy se pachatel dopředu připravuje, sdělí poselství (ve formě manifestu, videosekvence umístěné na internetu atp.) a je připraven při činu obětovat život, resp. je smířen se smrtí (klasickým případem jsou například Charles Whitman, Anders Behring Breivik, Matti Juhani Saari ad.).

---

forma chování, jehož cílem je záměrně někoho poškodit nebo mu ublížit. (Čermák 1998: 12).

¹ Afektem se rozumí, na rozdíl od nálady, krátkodobý, silný citový stav, vzniklý pod vlivem náhlé změny, která může znamenat zisk, ztrátu, ohrožení vlastních cílů, hodnot, zájmů, samotné existence člověka. Afekt vzniká jako emoční odezva na situaci, podnět. Intenzita (síla, délka trvání) afektu závisí na síle podnětu. Podstatou afektu je prožívání vnitřního napětí, konfliktu. (Spurný 1996: 21)

² Tilly (2006) v tomto případě hovoří o tzv. mechanismu aktivace hranice. Pachatel (či pachatelé) si předem uvědomuje rozdíl mezi „já“ a „oni“ (resp. „my“ a „oni“). Aktivace hranice mezi my a oni zřídka přesně odpovídá kognitivním kategoriím, jež lidé využívají v každodenním životě, i když jsou tyto kategorie dosti přesné. Jedná se právě o kategorie rozdílnosti, jako jsou například rasa, náboženství, pohlaví atp. (viz Tilly 2005: 141)

³ V případech „šílené střelby“ ve školách se Badošek (2008) zaměřil i na zjišťování, které měsíce v roce jsou k této trestné činnosti náchylnější.

⁴ Velké množství osob ve školách znamená pro ozbrojené pachatele snadné terče. Oběti si většinou nevybírají, ale snaží se jich zabít co nejvíce. Pachatelé masových vražd ve školských zařízeních nemusejí být nutně pouze studenti, ale i zaměstnanci či osoby, které se školou nemají nic společného (Smolík, Vaďura 2009).

I když jsou motivy (příčinné mechanismy a procesy) těchto trestných činů často nejasné, lze předpokládat, že důvody pro spáchání (většinou) masové vraždy jsou politické, náboženské, sociální a interpersonální konflikty. Samotné motivy lze rozčlenit do dvou skupin:

- 1) makrosociální – motivem je nespokojenost ve společnosti, v komunitě (sociální, politické, kulturní, ekonomické ukazatele, které subjektivně mají na pachatele vliv),
- 2) mikrosociální – především týkající se intrapersonálních a interpersonálních konfliktů (většinou se jedná o konkrétního viníka, či viníky pachatelovy situace).

Případy šílené střelby lze také označit za důsledek „odcizení násilí“, kdy pachatel není přímo konfrontován s (často náhodnou) obětí, ale je de facto pouhým pozorovatelem. I to je důvod, proč případy „šílené střelby“ jsou spojovány s vlivem médií, počítačových her, projevům na sociálních sítích či obecně s nárůstem násilí ve společnosti. I když lze jen obtížně definovat rizikové skupiny a potenciální pachatele „šílené střelby“, lze konstatovat, že pachatelé této trestné činnosti se mohou rekrutovat z těchto profesí: současní i bývalí vojáci (níže je popsán případ Charlese Whitmana, bývalého příslušníka americké námořní pěchoty) a policisté, členové střeleckých oddílů, zaměstnanci bezpečnostních agentur, osoby závislé na omamných a psychotropních látkách atp.

Limity výzkumu

Hodnotu vědeckých poznatků charakterizuje kromě jejich objektivní pravdivosti, přesnosti a dalších atributů také způsob, jakým byly získány. (Holcr a kol. 2009: 124)

Je vůbec možný výzkum „šílených střelců“? Výzkum znamená proces vytváření nových poznatků. Jedná se o systematickou a pečlivě naplánovanou činnost, která je vedena snahou zodpovědět kladené výzkumné otázky a přispět k rozvoji daného oboru. Přírodní a sociální vědy při získávání poznatků kladou velkou váhu na empirická data. (Hendl 2005: 30)

V případech pachatelů této trestné činnosti je však dlouhodobější a komplexnější výzkum poměrně nerealizovatelný, protože narážíme na omezující limity, který jsou dány například tím, že: 1) podobných trestných činů není dostatečný počet, 2) dopadených a usvědčených pachatelů je pouze určitá část z celkového počtu „šílených střelců“ (podstatná část je zlikvidována při policejním zásahu či v průběhu střelby spáchá sebevraždu), 3) nelze generalizovat motivy jednotlivých střelců atp. Biologické i psychopatologické pokusy o vysvětlení jsou brány s rezervou. Jak velká je psychopatologická zátěž pachatelů nelze přesně určit. U některých se vyskytují psychopatologické poruchy či nápadnosti, u jiných nikoli. Shoda je pouze v tom, že určitá osobnost představuje nepřehlédnutelný rizikový faktor pro spáchání masové vraždy (viz Smolík, Vaňura 2009). Čírtková (2008) u těchto pachatelů zmiňuje i (para)militární sklony, vysokou psychickou zranitelnost a tendenci stahovat se z běžného sociálního života.

V ČR nejsou veřejně dostupné či běžnými prostředky dohledatelné žádné studie, které by se týkaly vztahu palných zbraní a kriminality. Neexistují ani žádné

vědecky podložené závěry hovořící o výhodách či nevýhodách nebo hodnotící míru rizika legálního držení zbraní pro českou veřejnost¹ (viz Zeman 2010).

„Šílení střelci“ a kriminologické teorie

Fenomén „šílených střelců“ lze částečně objasnit i pomocí několika kriminologických a psychologických teorií, které se (obecně) věnují agresivitě. Kriminologické teorie mají vypovídat o tom, jaké faktory a skutečnosti hrají v genezi kriminality významnou roli s cílem nalézt optimální způsoby řešení, tzn. jak jim předcházet, nebo alespoň snižovat jejich negativní dopad (Kuchta, Válková a kol. 2005: 59) Jak již bylo uvedeno výše, predikce a prevence této trestné činnosti často naráží na výše uvedené limity, které znemožňují generalizovat jednotlivé případy do zcela koherentní skupiny trestných činů, což je důsledkem mj. nesourodých motivů jednotlivých pachatelů.

I proto platí, že žádná z uvedených teorií či konceptů nemůže nabídnout univerzální vysvětlení geneze této specifické trestné činnosti. (srov. Kuchta, Válková a kol. 2005: 61)

Přesto lze konstatovat, že o fenoménu „šílených střelců“ lze uvažovat z perspektiv těchto teorií a přístupů. Jedná se například o poznatky: 1) neurofyziologických výzkumů, 2) konceptu psychopatické osobnosti, 3) poznatky socializační teorie, resp. teorie sociálně-kognitivního učení.

Cenné poznatky o fenoménu „šílených střelců“ poskytla mnohá zjištění neurofyziologie, která se zabývá mj. fungováním mozkových center, přenosy signálů mezi jednotlivými neurony a celkově elektrochemickým fungováním mozku (včetně popisu jednotlivých transmiterů).

V minulosti řada klinických studií ukázala, že „mozkové dysfunkce a patologické změny, ať již byly způsobeny chorobou (například tumorová onemocnění mozku) nebo nehodou (pády z výšek, automobilové nehody), mají relativně často na svědomí takové změny v chování, které posléze vyústí ve spáchání pro okolí pacienta nepochopitelného, násilného činu“. (Kuchta, Válková a kol. 2005: 65-66)

Pro příklad, kdy „šílená střelba“ byla důsledkem tumorového onemocnění mozku, bude v následující části textu podrobněji uveden případ Charlese Whitmana, který v 70. letech minulého století upoutal pozornost mezi americkou odbornou i laickou veřejností (srov. Kuchta, Válková a kol. 2005: 65)

Dalším využitelným konceptem je poměrně známý koncept psychopatické² osobnosti. Osobnostní rysy psychopatické osobnosti byly částečně i u některých pachatelů „šílené střelby“. Těmito rysy jsou například: egocentrismus, neschopnost

---

¹ Jedinými vztažnými informacemi jsou statistiky Ministerstva vnitra ČR, ve kterých lze dohledat informace o počtu legálně držících ručních zbraní, zbrojních licencí, přestupků na úseku zbraní a střeliva a o počtu trestných činů nedovoleného ozbrojování v ČR v jednotlivých letech (Zeman 2010: 13).

² Tomášek (2010: 137) správně poukazuje na skutečnost, že „samotný termín psychopat se postupem času přenesl z oblasti psychiatrie do kriminálních filmů a literárních bestsellerů, kde bohužel nabyl nepřesných a zavádějících významů“. I proto od jeho užívání odborná literatura spíše upouští a nahrazuje jej pojmem asociální (disociální) porucha osobnosti (viz Tomášek 2010, Holcr a kol. 2009).

prožívat pocit viny a absence soucitu (např. Anders Behring Breiwick), nedostatečný mravní cit, nedostatečná kontrola impulsů, absence smyslu zodpovědnosti, asociální chování, ztráta sebereflexe atp. (srov. Němec 1993: 13-14).

Tito pachatelé neberou ohled na druhé, ale sami mají velmi nízkou frustrační toleranci, takže když uspokojení jejich potřeb stojí něco v cestě nebo narazí na odpor, reagují výbuchem agrese a násilným chováním. Jejich schopnost sebekontroly je dramaticky snižena a svědomí velmi slabě rozvinuté. V mezilidských vztazích jsou rovněž bezohlední a sobečtí, a když už vůbec nějaké trvalejší udrží, jsou to většinou vztahy s podobně antisociálně založenými osobami (blíže viz Holcr a kol. 2009).

Samozřejmě i zde je nutno konstatovat, že ne všichni psychopati mají tendence stát se „šílenými střelci“, stejně jako platí, že ne všichni „šílení střelci“ nutně museli být psychopaty. V souvislosti s psychopatickými rysy se hovoří i o psychopatických reakcích. „Dynamiku psychopatických reakcí je nutné zkoumat v závislosti na řadě vnějších i vnitřních podmínek. Psychopati se mohou kompenzací určitých osobnostních disproporcí celkem nenápadně uplatňovat v běžném sociálním prostředí a pouze v určitých kritických situacích dochází k jejich dekompenzaci.“ (Němec 1993: 20)

I to je důvod, proč je odhalení přípravy „šílené střelby“, resp. „šíleného střelce“ poměrně obtížné, ne-li nemožné. Z hlediska anamnéz několika pachatelů „šílené střelby“ však lze vyvodit, že se jednalo o jedince neschopné empatie, a celkově komplikované osobnosti, jež však byli dostatečně inteligentní a egocentricky orientovaní. Také lze u některých spatřovat megalomanské sklony a touhy „změnit společnost“.

Další teorie vztahující se k fenoménu „šílených střelců“ se týkají procesu socializace.

Ve smyslu socializačních teorií (social learning theories), které se někdy označují též termínem teorie učení, se sociálně odchylné chování, včetně kriminálního, učí v průběhu socializačního procesu jako každé jiné chování. (Kuchta, Válková a kol. 2005: 76) I kladný vztah ke zbrání a řešení konfliktů násilím je způsob, jak se jedinec může socializovat. Zde se samozřejmě nabízí přímá úměra (či hypotéza), kdy společnosti, kde jsou střelné zbraně snadněji dostupné, jsou považovány za náchylnější k výskytu „šílené střelby“.¹

Podle klasika teorie sociálního učení Alberta Bandury lze samotný proces sledovat ve třech rovinách: 1) nepřímou zkušeností získanou pozorováním chování druhého, přičemž zvlášť významnou roli zde hraje osoba „zprostředkovatele“ (rodiče, vrstevníků, nebo jiné autority), 2) bezprostřední zkušeností v interakci se sociálním okolím, a 3) prostřednictvím verbální nebo názorné instrukce (srov. Kuchta, Válková

---

¹ Zeman (2010) diskutoval studii autorů Lotta a Mustarda (1997) z názvem *Crime, Deterrence, and Right-to-Carry Concealed Handguns*, kteří dospěli k názoru, že umožnění bezúhonným svéprávným občanům nosit skrytě krátkou ruční palnou zbraň se projeví snížením násilné kriminality, minimálním vlivem na náhodné výstřely s následkem smrti a nepatrným zvýšením majetkové kriminality bez kontaktu pachatele a oběti, přičemž nevýhody tohoto zvýšení jsou zanedbatelné v porovnání s výhodami plynoucími z omezení počtu násilných trestných činů a s tím spojených ekonomických výhod.

a kol. 2005: 81). Podle této teorie „sociální učení probíhá v kontaktu s jinými lidmi a jeho významným činitelem je napodobování. V tomto smyslu i protispolečenské chování si jednotlivec osvojuje v určitých společenských podmínkách a jeho stabilita závisí na sociálním prostředí, které může kriminální chování posilovat nebo naopak oslabovat a nabízet jiné formy chování“. (Holcr a kol. 2009: 41, srov. Tomášek 2010: 136)

Z hlediska verbální či názorné instrukce se do uvažování nad „šílenými střelci“ dostává do popředí i otázka médií, (často on-line) počítačových her a sociálních sítí. Přesto je nutné shrnout, že z hlediska teoretických přístupů k fenoménu „šílených střelců“ je nutné považovat fenomén za multifaktoriální, který jen částečně mohou vysvětlit monokauzální teorie. I z toho důvodu by bylo vhodné realizovat podrobnější psychologickou analýzu tohoto fenoménu (obsahující deskripci typických pachatelů, jejich motivů, intrapsychických a interpersonálních konfliktů vedoucích k „šílené střelbě“ atp.).¹

Vliv médií, sociálních sítí a počítačových her?

Vztah médií ke kriminalitě je zřejmý – představuje pro ně objekt trvalého zájmu, jehož intenzita, zdá se, dosahuje až forem určité posedlosti (Tomášek 2010: 32). Případy „šílené střelby“ jsou mediálně vděčným tématem, které se dostává do televizního vysílání i ve formě přímého přenosu. Média v zásadě upřednostňují osobní odpovědnost pachatele za zločin, a naopak spíše odhlíží od vysvětlení, založeném na adekvátním porozumění sociálním, kulturním či politicko-ekonomickým faktorům. Média poukazují především na znaky individuální patologie (viz Tomášek 2010: 37).

V souvislosti s „šílenými střelci“ se zmiňuje i vliv médií, sociálních sítí a počítačových her. Z psychologických výzkumů (i longitudinálního charakteru) vyplynulo, že agrese v médiích má posilující účinek na lidi pozorující a sledující agresivní chování. Čermák (1998: 80) konstatuje, že obrovská moc médií ovlivňovat myšlení, cítění i jednání lidí je nezpochybnitelným faktem. Obecně se dá vysvětlit mechanismem imitace, nebo v krajní podobě dokonce indoktrinací. Agrese v televizním pořadu (včetně přímého zpravodajství) může sloužit jako vzor hodný napodobení. (Čermák 1998: 91)

Agrese v médiích s velkou pravděpodobností zvyšuje agresivní tendence, vyskytnou-li se tyto podmínky: efektivita, normativnost, přiléhavost a chytlavost (vysoká míra emocionálního nabuzení) (blíže viz Čermák 1998, Hewstone, Stroebe 2006).

Realistické zobrazení konkrétní agrese, tj. agrese, se kterou má divák již nějakou, třeba jen zprostředkovanou zkušenost, zaujme diváka více než fiktivní násilí. (Čermák 1998: 93)

V této souvislosti jsou kritizovány i televizní přímé přenosy či záznamy „šílené střelby“, které mohou další pachatele inspirovat a podnítit další případy této trestné

---

¹ Psychologická analýza je postup, který umožňuje odhalit a vysvětlit psychologickou podstatu konkrétního projevu násilí, naznačit možné příčiny jeho vzniku, předpovědět jeho další vývoj a zvolit prostředky a postupy, které k předcházení a zamezení incidentů a konfliktních situací mohou výrazně přispět. (Spurný 1996: 95).

činnosti. Nejinak je tomu v případě sociálních sítí, které umožňují sdílet videosekvence (například různá prohlášení pachatelů šílené střelby atp.) a inspirovat další pachatele. Není od věci zmínit skutečnost, že část útočníků si vedla například internetový deník. V něm projevovali své skryté emoce, myšlenky a přání. V současnosti může být deník vytvořen ve formě blogu či internetových stránek. Několik pachatelů umístilo na webové stránky i video se vzkazem či vysvětlením svého činu. Takovým příkladem byl i útok Matti Juhani Saariho na střední škole ve Finsku ze dne 23. 9. 2008, který zastřelil 10 spolužáků¹ (Smolík, Vaďura 2009). Čo Seung-Hui v průběhu masakru na státní univerzitě ve Virginii (32 obětí) dne 16. 4. 2007 poslal dokonce videonahrávku televizi NBC (podrobněji http://en.wikipedia.org/wiki/Seung-Hui_Cho).

V minulosti psychologové zkoumali i vliv počítačových her na zvýšení agresivity a izolace od reálného světa hráčů. Některé studie souvislost prokázaly, jiné však nikoli.

V případě pachatelů střelby na columbineské střední škole (viz níže) bylo prokázáno, že oba pachatelé byli fascinováni počítačovou hrou Doom, přičemž Eric Harris již v roce 1996 na internetových stránkách propagoval řešení použitelné při této počítačové hře (viz Whiticker 2007: 300). Oběti své střelby proto nevnímali jako živoucí bytosti, ale pouze jako „nepřátele“. Je třeba nicméně poznamenat, že pravidelné hraní počítačových her není zdaleka automatickou součástí životního stylu potenciálního školního střelce; naopak, ve většině případů se jedná o osoby, které tento koníček v minulosti neprovozovaly. V případě střelců z Columbine tedy mohou být počítačové hry částečným vysvětlením, zobecnění tohoto poznatku je však přinejmenším problematické (viz Smolík, Vaďura 2009: 49)

Příklady „šílené střelby“:

Charles Whitman, masakr na columbineské střední škole, střelba v Devínské Nové Vsi a Anders Behring Breivik

Příkladem, kdy „šílená střelba“ nastala v důsledku tumorového onemocnění mozku, je případ Charlese Whitmana (1941-1966), bývalého příslušníka americké námořní pěchoty. Dne 31. července 1966 napsal Charles Whitman na stroji krátký dopis, v němž naznačil, že mu dělá obavy jeho zdravotní stav, a požádal, aby bylo po smrti jeho těla pitváno (blíže viz Whiticker 2007). Whitman nejprve v nočních hodinách ubodal a zastřelil svoji matku a ženu. V devět hodin ráno odjel Whitman do místního obchodu se zbraněmi, kde si koupil použitou karabinu M1 ráže 30. Poté, co do ní nakoupil stovky nábojů, koupil ještě několik dalších střelných zbraní a celý svůj arzenál čítající 7 střelných zbraní, tisíce různých nábojů a několik litrů benzínu naložil do automobilu a vydal se ke Správě texaské univerzity. Když Whitman dorazil na univerzitu, řekl recepční, že je údržbář, a tlačil vozík naložený municí k výtahu, který jezdil pouze do dvacátého sedmého patra. Poté se Whitman přesunul na vyhlídkovou terasu a zahájil palbu (viz Whiticker 2007: 138-139).

---

¹ Zarážející je především fakt, že policisté pachatele z přípravy činu podezírali a dokonce jej z toho důvodu den před útokem vyslyšali. Nakonec jej však propustili s tím, že není nebezpečný. Pomocí monitoringu na youtube.com, kde uveřejnil své násilné video, na němž stříl a jsou tam indicie o možném útoku na školu, jej správně vytypovali. Následné kroky ale zřejmě chyběly (Smolík, Vaďura 2009).

Než se jej podařilo policii zneškodnit (usmrtit), zastřelil ze svého dobře umístěného úkrytu 11 náhodných obětí pohybujících se nic netušících v okolí univerzity. V rámci objasňování celého tohoto, na první pohled nepochopitelného případu, bylo záhy zjištěno, že Whitman trpěl maligním mozkovým tumorem a z jeho pečlivě vedených zápisků pak vyšlo najevo, že se před svým činem pokusil vyhledat i odbornou psychiatrickou pomoc, neboť doufal, že se mu tak podaří překonat své neovládnutelné nutkání k zabíjení. Zpráva, jejíž vypracování si objednal texaský guvernér John Connally, uváděla, že nádor byl zhoubný a do roka by připravil Whitmana o život. Právě nemoc patrně způsobila, že se tento bývalý příslušník námořní pěchoty přestal roku 1966 ovládat (Whiticker 2007: 140)

Americké studie prokázaly signifikantní vztah mezi určitým druhem mozkových onemocnění a náhlými záchvaty agresivního chování (Whiticker 2007: 140, Kuchta, Válková a kol. 2005: 66)

Dalším příkladem je poměrně známý případ masakru na columbineské střední škole v Coloradu, který se odehrál 20. dubna 1999. Během devadesáti minut zemřelo 12 spolužáků a jeden učitel a 27 lidí bylo zraněno. Dva mladí pachatelé, kteří měli incident na svědomí, osmnáctiletý Eric Harris a Dylan Klebold, spáchali sebevraždu.

V lednu 1998 byli Harris a Klebold přistiženi při krádeži počítačového vybavení z jedné dodávky a byla nařizeno, aby začali navštěvovat psychiatra (viz Whiticker 2007). Byli posláni do kursu, kde se měli naučit ovládat svůj hněv. Kurs nakonec zvládli s dobrozdáním psychologa, že učinili velké pokroky a jejich resocializace proběhla úspěšně. Bylo to pouhé vnější zdání, kterému uvěřilo mnoho lidí. (Badošek 2008: 4)

Počátkem roku 1999 si Harris a Klebold ilegálně objednali poloautomatickou pistoli, karabinu a dvě brokovnice s uřezanými hlavněmi. Podle *Anarchistické kuchařky*, kterou našli na internetu, si vyrobili celkem 99 výbušnin, které plánovali rozmístit ve škole. 20. dubna 1999 v 11 hodin dopoledne začala akce obou pachatelů tím, že na nedalekém poli nejprve odpálili zápalnou bombu, aby tak dočasně zaměstnali místní hasiče. Když však bomby umístěné v prázdné školní jídelně nevybuchly podle plánu, vzali si mladíci zbraně, které si přivezli auty a vydali se do školy. Zde začali realizovat masovou vraždu s výsledkem 13 obětí. Oba následně spáchali sebevraždu.

U tohoto případu je zajímavé, že s výjimkou rodin obětí jen málo lidí spatřovalo příčinu v benevolentních zákonech a v americké kultuře propagující násilí. (podrobněji viz Whiticker 2007: 300-302, Badošek 2008).

Případ, který byl v ČR dostatečně mediálně prezentován a doslova vyvolal morální paniku, se odehrál ve slovenské Devínské Nové Vsi, kde Ľubomír Harman zastřelil 7 lidí a přibližně 15 zranil. Po těchto událostech se stalo i v ČR téma regulace přístupu civilní veřejnosti k palným zbraním vysoce aktuálním (Zeman 2010, srov. Zákon č. 119/2002 Sb. o zbraních a střelivu). Pod tlakem veřejnosti slovenská vláda zareagovala legislativní změnou, která se setkala s kritikou ze strany legálních držitelů jak na Slovensku, tak i v ČR (viz Zeman 2010: 3). Televizní záběry Harmana, který ohrožoval náhodné kolemjdoucí v Devínské Nové Vsi samopalem vzor 58, nastartovaly debatu ohledně 1) držení palných zbraní v SR (a nutností absolvovat psychologické testy), 2) vztahem mezi střeleckými kluby (či kluby vojáků v záloze) a militaristickými sklony a 3) ne/připravenosti policistů zasahovat v podobných

případech. Harman, který se zastřelil, byl následně označen za samotáře a psychicky narušeného podivína, který měl špatné zkušenosti s romskými sousedy.

Poslední případ se odehrál v Norsku 22. července 2011. Pachatel Anders Behring Breivik (označován médii za pravicového extremistu, pravicového radikála, křesťanského fundamentalistu, teroristu atp.) odpálil bombu ve vládní čtvrti v Oslu a následně postřílel více než 60 mladých lidí spjatých s Norskou stranou práce (Det Norske Arbeideparti) na ostrově Utøya (srov. BBC 2011, Kopeček 2005).

Tento masakr strhl pozornost na Breivikův (ideologicky a názorově značně nekonzistentní) spis „Evropská deklarace nezávislosti“, který se zabývá důraznou kritikou multikulturalismu, kulturního marxismu a obsahuje protiislámské postoje atd. Charakteristické pro Breivika bylo i využívání internetové sítě (youtube, facebooku, twitteru) a rozesílání emailové pošty, ve které vybízel k podobným činům. V médiích bylo zmiňováno i Breivikovo členství v populistické Pokrokové straně (Fremskrittspartiet), která je zaměřena proti přebyrokratizovanému sociálnímu státu, požaduje snížení daňové zátěže a usiluje o zpřísnění trestního zákonodárství. V otázce přistěhovalců prosazuje restriktivní přístup (viz Kopeček 2005: 234). Nutno však podotknout, že v době spáchání trestného činu již Breivik několik let nebyl členem Pokrokové strany, která se ihned od Breivika distancovala.¹ Přesto je možné ho označit jako osamělého „politického aktivistu“.

Norská společnost byla několik dní po tomto činu paralyzována a šokována. Ze selhání byly viněny tajné služby i norská policie. Přesto se ve větším měřítku nevyskytly příznaky „morální paniky“ a diskuse ve vztahu k držitelům střelných zbraní, resp. k zpřísnění legislativy nedošlo.

Jak vyplynulo z výše uvedených stručných kasuistik, je velice obtížné stanovit vhodná (a efektivní) preventivní opatření, která by vedla ke snížení (či eliminaci) případů „šílené střelby“. I když se část veřejnosti snaží poukázat na souvislost, že více zbraní ve společnosti vede k více případům „šílené střelby“, nelze na základě zpřísnění legislativy očekávat vymizení tohoto fenoménu. Důvodem mohou být tyto skutečnosti: 1) část zbraní ve společnosti vždy bude nelegálního charakteru, 2) pachatel plánující masovou vraždu pomocí střelné zbraně si ji opatří násilným způsobem, 3) pachatele k získání zbraně neodradí ani změny v legislativě (např. podmínka absolvovat psychologické testy²).

Závěr

I když je patrné, že „šílená střelba“ je významným vybočením z normality, nelze jednotlivé případy podřadit pod společnou kategorii. Jednak jsou jednotlivé případy značně odlišné z hlediska motivů pachatelů, ale i z hlediska následných opatření (např. ve vztahu k legislativě týkající se střelných zbraní). Tento článek se pokusil sumarizovat vybrané okruhy témat spjatých s případy „šílené střelby“. Byly

¹ Milza (2005) upozorňuje, že Pokroková strana se dělí na dvě antagonistické tendence: jedné záleží na tom, aby nastavila voličstvu tvář ctihodné a zodpovědné formace („holubice“), druhá je o poznání extremističtější a touží strhnout své sympatizanty na radikální cestu odporu proti politickému systému („jestřábi“). Z této skutečnosti vyplývají nekonečné vnitřní konflikty, ústící mnohdy v disidenství a štěpení.

² Využití psychologických testů (a eliminace potenciálních pachatelů) je samo o sobě velice komplikovaným tématem.

představeny základní definice a užívané pojmy a koncepty („signální zločin“, teorie morální paniky). Taktéž byly představeny využitelné kriminologické teorie, limity případných výzkumů této problematiky a možný vztah mezi případy „šílené střelby“ a médií (např. počítačovými hrami). Na závěr byly velice stručně představeny 4 případy „šílené střelby“, které ilustrovaly skutečnost, že jednotliví pachatelé měli zcela rozdílné motivy, psychické vlastnosti, ale i rozdílný přístup ke zbráním a střelivu.

Tento text se pokusil shrnout pouze vybrané aspekty této problematiky, přičemž je evidentní, že tato problematika má více faktorů, souvislostí a problematických oblastí než bylo naznačeno.

Literatura

- BADOŠEK, R. (2008): Šílení střelci ve školách – historie, rizika, predikce útoku a bezpečnostní opatření, on-line text: (<http://www.sekuritaci.cz/sileni-strelci-ve-skolach-historie-rizika-predikce-utoku-a-bezpecnostni-opatreni/cs/>). Ověřeno k 20. 9. 2011.
- BBC (2011): Norway police say 85 killed in island youth camp attack, on-line text: (<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14259356>). Ověřeno k 20. 9. 2011.
- ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou : Fakta, 1998.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Domácí násilí, stalking, predikce násilí. Praha : Grada Publishing. 2008.
- FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha : Lidové noviny, 1997.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005.
- HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha : Portál, 2006.
- HOLCR, K. a kol. *Kriminologie*. Praha : Leges, 2009.
- KOPEČEK, L. (2005): Norsko. In STRMISKA, M., HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., CHYTILEK, R. *Politické strany moderní Evropy*. Analýza stranicko-politických systémů. Praha : Portál, s. 224-237.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005.
- LOTT, J. R., MUSTARD, D. B. (1997): Crime, Deterrence, and Right-to-Carry Concealed Handguns., on-line text: (http://www.law.uchicago.edu/files/files/41.lott_final_.pdf), ověřeno k 20. 9. 2011.
- MAREŠ, M., ZEMAN, P. Úvod do pojetí bezpečnostních hrozeb. In SMOLÍK, J., ŠMÍD, T. a kol.: *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2010, s. 9-19.
- MILZA, P. *Evropa v černých košilích*. Praha : Themis, 2005.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha : Academia, 1999.
- NĚMEC, J. *Psychopatie a kriminalita (Život ze dne na den)*. Praha : Centurion, 1993.
- SEUNG-HUI, CH. On-line text: http://en.wikipedia.org/wiki/Seung-Hui_Cho, ověřeno k 20. 9. 2011.
- SMOLÍK, J., VAĐURA, V. Šílení střelci ve školách. *Psychologie dnes*, 2009, 4, s. 46-49.

- SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. O psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu. Praha : Eurounion, 1996.
- TILLY, Ch. *Politika kolektivního násilí*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2006.
- TOMÁŠEK, J. Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha : Grada Publishing, 2010.
- WHITICKER, A. J. *Zločiny století*. Praha : Nakladatelství Brána, 2007.
- ZÁKON č. 119/2002 Sb. o zbraních a střelivu.
- ZEMAN, O. (2010): *Crime, Deterrence, and Right-to-Carry Concealed Handguns*. Brno: Masarykova univerzita (seminární práce).

RESUMÉ

Tento teoretický příspěvek představil fenomén „šílených střelců“, sumarizoval vybrané okruhy vztahující se k této problematice. Text také představil základní definice, pojmy a koncepty („signální zločin“, teorie morální paniky). Rovněž byly zmíněny některé kriminologické teorie, limity případných výzkumů této problematiky a možný vztah mezi případy „šílené střelby“ a médii (např. počítačovými hrami). Na závěr byly velice stručně popsány 4 případy „šílené střelby“, které ilustrovaly skutečnost, že jednotliví pachatelé měli zcela rozdílné motivy, psychické vlastnosti, ale i rozdílný přístup ke zbraním a střelivu.

Klíčová slova: šílení střelci, zbraně, násilí, kriminologické teorie, masová vražda.

SUMMARY

SMOLÍK, Josef: CRAZY SHOOTERS: AN INTRODUCTION

This theoretical paper presented the phenomenon of “crazy shooters” and summarized selected issues concerning this problem. Text also presented some basic definitions and concepts (“signal crime”, theory of moral panic). Some criminological theories, limits of potential research of this problem and possible relation between the cases of “crazy shooting” and media (e.g. computer games) were introduced. Finally, four examples of “crazy shootings” which illustrated the fact that particular criminals had entirely different motives, psychical character and access to guns and ammunition, were mentioned.

Keywords: „Crazy Shooters“, Guns, Violence, Criminological Theories, Mass Murder